

Світлана Кагамлик

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0003-4732-1410

Email: kagam@i.ua

МІЖКОНФЕСІЙНЕ ПРОТИСТОЯННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ФОРМИ ВИЯВУ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Анотація. Метою статті є з'ясування сутності головних форм вияву міжконфесійного протистояння в Україні в середовищі християнських церков та пошук шляхів протидії їм із метою релігійної і національної консолідації українського суспільства. Виявлено конфліктогенні фактори, які впливають на міжконфесійне протистояння в сучасній Україні. Визначено дві основні групи міжконфесійних конфліктів, кожній із яких властиві особливі форми вияву міжконфесійного протистояння та різні фази їх гостроти: конфлікти між православ'ям та іншими конфесіями; конфлікти в середовищі православ'я.

Обґрунтовано, що із відновленням українських Церков у часи постання української незалежності у 90-ті роки ХХ ст. міжконфесійні відносини набули гостроти, що пов'язане як з розколом українського православ'я, так і актуалізацією за давнього конфлікту між православ'ям і відродженою Українською Греко-Католицькою Церквою. Причинами протистояння у середовищі православ'я стали конфлікти корпоративних інтересів між окремими православними церковними інституціями, різне бачення кожної із них засад об'єднавчого процесу та кардинально протилежне розуміння канонічності. Утворення Православної Церкви України, хоча й інтегрувало інтереси двох православних конфесій (УПЦ КП і УАПЦ), водночас не ліквідувало міжконфесійних суперечностей з УПЦ у складі Московського патріархату.

Зроблено висновок, що реалії українського церковного життя спонукають активний пошук шляхів протидії міжконфесійному протистоянню, ключовим аспектом яких має бути налагодження нового формату суспільно-релігійного спілкування у координатах «Церква-Церква», «Церква – держава», «Церква – суспільство». У практичному сенсі ефективними засобами його реалізації можуть стати: міжконфесійний діалог, розбудова Православної Церкви України, протидія російській ідеологічній агресії, посилення ролі ЗМІ у подоланні релігійних загроз.

Ключові слова: міжконфесійне протистояння, Українська Греко-Католицька Церква, Православна Церква України, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Православна Церква Московського Патріархату.

Svitlana Kahamlyk

PhD in History, Senior Researcher Associate,
Center of Ukrainian Studies, Faculty of Philosophy,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

INTERFAITH CONFRONTATION IN MODERN UKRAINE: FORMS OF MANIFESTATION AND WAYS OF COUNTERACTION

Annotation. The aim of the article is to clarify the essence of the main forms of inter-confessional confrontation in Ukraine among Christian churches and to find ways to counteract them in order to religiously and nationally consolidate Ukrainian society. Conflictogenic factors influencing the interfaith confrontation in modern Ukraine have been identified. There are two main groups of interfaith conflicts, each of which has special forms of interfaith confrontation and different phases of their severity: conflicts between Orthodoxy and other denominations; conflicts in the Orthodox environment.

It is substantiated that with the restoration of the Ukrainian Churches during the rise of Ukrainian independence in the 90s of the twentieth century. interfaith relations have become more acute, which is associated with both the split of Ukrainian Orthodoxy and the actualization of the long-standing conflict between Orthodoxy and the revived Ukrainian Greek Catholic Church. The reasons for the confrontation in the Orthodox environment were conflicts of corporate interests between individual Orthodox church institutions, different views of each of them on the principles of the unification process and a radically opposite understanding of canonicity. The formation of the Orthodox Church of

Ukraine, although integrating the interests of the two Orthodox denominations (UOC KP and UAOC), at the same time did not eliminate inter-confessional contradictions with the UOC within the Moscow Patriarchate.

It is concluded that the realities of Ukrainian church life encourage an active search for ways to counteract interfaith confrontation, a key aspect of which should be the establishment of a new format of socio-religious communication in the coordinates "Church-Church", "Church-State", "Church-Society". In a practical sense, effective means of its implementation can be: interfaith dialogue, building the Orthodox Church of Ukraine, countering Russian ideological aggression, strengthening the role of the media in overcoming religious threats.

Keywords: *interfaith confrontation, Ukrainian Greek Catholic Church, Orthodox Church of Ukraine, Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate, Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate.*

Постановка проблеми. Релігійна палітра сучасної України визначається надзвичайною строкатістю і неоднозначністю виявів, які віддзеркалюють глибинні суспільні і політичні трансформації. Значною мірою релігійні проблеми в українському соціумі продиктовані внутрішніми і зовнішніми загрозами. Серед останніх – російська військова агресія, інформаційна війна, яка ведеться силами російських урядових кіл із застосуванням неоімперських ідеологічних доктрин на кшталт «русского мира», втручання у сферу релігійного життя України зарубіжних релігійних центрів, світовий релігійний екстремізм. Водночас не менш небезпечними для суверенної України є й внутрішні загрози, зокрема, соціальна нестабільність, діяльність антиукраїнських сил, економічна криза, підсилена пандемією коронавірусу. Всі ці чинники поглиблюють конфліктизаційні процеси і загострюють міжконфесійне протистояння в сучасній Україні. Найгострішими є конфлікти між інституціями і вірянами християнських Церков, насамперед у середовищі домінуючого для українців православ'я.

Аналіз наукових публікацій. У розробці даної проблеми, до якої залучаються представники різних наукових галузей – історики, філософи, релігієзнавці, соціологи, політологи, провід ведуть науковці Інституту релігієзнавства НАН України – А. Колодний, Л. Филипович, А. Арістова, М. Бабій, В. Климов, В. Шевченко [1; 2; 9; 10; 12; 13; 14; 17]. У їхньому доробку як персональні, так і колективні дослідження, у тому числі присвячені питанням державно-церковних відносин, релігійним конфліктам, толерантності та міжконфесійному діалогу. Важливі питання міжконфесійних суперечностей і взаємодії етносу й релігії в умовах сучасних суспільно-політичних реалій України порушують також науковці й інших установ. Так, природа міжцерковних конфліктів у православ'ї України становить пріоритетний інтерес для С. Здіюрука [6]. Динаміку конфесійних процесів у сучасній Україні, їх інституційні та ідентифікаційні аспекти відслідковує В. Войналович [3].

На особливу увагу заслуговують спецвипуски наукових щорічників «Релігійна свобода» (за результатами науково-практичної конференції 2010 р. - «Міжконфесійні відносини у їх сутності і виявах в Україні» [13]) та «Українське релігієзнавство» (у 2011 р. на його сторінках опубліковано монографію із циклу «Релігія – Світ – Україна», друга частина якої була безпосередньо присвячена міжконфесійним відносинам [14]). У них аналізуються

трансформації конфесійної ситуації як у всеукраїнському масштабі, так і в окремих регіонах країни. Водночас існує потреба виокремити найбільш гострі форми міжконфесійного протистояння в Україні та визначити шляхів протидії їм з урахуванням нових суспільно-політичних обставин.

Метою статті є з'ясування сутності головних форм вияву міжконфесійного протистояння в Україні в середовищі християнських церков та пошук шляхів протидії їм із метою релігійної і національної консолідації українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Визначальними тенденціями українського незалежного сьогодення, за даними експертів, є сплеск масової релігійності, потужний інституційний розвиток традиційних церков та виникнення нових релігійних організацій. Водночас спостерігається зміна конфігурації суспільно-релігійних відносин, яка характеризується зростанням міжконфесійних суперечностей, що фіксують результати дослідження соціологічної служби Центру Разумкова, здійсненого у жовтні 2019 р. [5].

Серед конфліктогенних факторів, які значною мірою визначають міжконфесійне протистояння в сучасній Україні, – проблеми релігійного життя завершального етапу радянської партійної системи кінця 80-х рр., які заклали підвалини міжправославного і православно-греко-католицького конфлікту.

Деструктивний вплив на процеси суспільної консолідації в Україні справляє релігійна регіоналізація країни – поділ на зони переважаючого впливу різних церков: у Галичині домінуючим є вплив УГКЦ; в Центральній, Східній і Південній Україні переважає інституційна мережа УПЦ у юрисдикції Московського патріархату.

Аналізуючи сучасний стан міжцерковних відносин в Україні, можна визначити дві основні групи міжконфесійних конфліктів: конфлікти між православ'ям та іншими конфесіями; конфлікти в середовищі православ'я. Кожній із них властиві особливі форми вияву міжконфесійного протистояння та різні фази їх гостроти.

Досвід історії Української Церкви виявляє різні форми вияву міжконфесійного протистояння – від мирних, зокрема, міжконфесійної полеміки, до збройних сутичок між їх прихильниками. Так, міжконфесійна полеміка, як форма суспільно-політичного протистояння, розпочалася з укладенням Берестейської унії і упродовж XVII – XVIII ст. витримала декілька етапів. У першій половині XVII ст. (після 1620 р.) провідні українські богослови створили блок полемічної літератури, пов'язаний із

відновленням православної ієрархії і спрямований виключно проти уніатських письменників. Пов'язані спільністю становища та киеворуської релігійної традиції, православні й уніатські полемісти оперували одними й тими самими джерелами та розходилися лише в їх трактуванні. У другій половині XVII ст. вістря полеміки православних ієрархів повернулося в бік католиків, а на початку XVIII ст. міжконфесійна полеміка набрала нового спрямування - між православними та протестантами, причому відбувалася в середовищі українських інтелектуалів на теренах Росії та була пов'язана з реформаторською діяльністю Петра I.

Із активною інституалізацією церковного життя у часи постанови української незалежності у 90-ті роки XX ст. міжконфесійні відносини набули гостроти, пов'язаної як з розколом українського православ'я, так і з актуалізацією за давнього конфлікту між православ'ям і відродженою Українською Греко-Католицькою (раніше Унійною) Церквою.

Водночас варто зазначити, що УГКЦ, яка зберегла підпільну структуру за умов тоталітарної системи і надзвичайно швидко стала дієвим чинником процесу відродження нації, на відміну від УПЦ Московського патріархату, за період незалежності довела свою відкритість до міжконфесійних контактів, головним чином з УПЦ КП, а в нинішніх умовах – з її наступницею, Православною Церквою України.

У 1996 р. створено Всеукраїнську раду Церков і релігійних організацій - першу в Україні міжконфесійну організацію, до складу якої увійшло 14 християнських Церков. Вона мала зіграти роль плацдарму для налагодження міжконфесійних контактів. Одним із її дієвих кроків стало підписання у 1997 р. Меморандуму християнських конфесій, який мав забезпечити несприйняття силових дій у міжконфесійних відносинах і зменшити ідеологічне протистояння.

Після нетривалого затишшя перших років XXI століття, міжконфесійні конфлікти в Україні стали особливо напруженими за часів президентства Віктора Януковича, який виявляв своє різнобічне сприяння проросійським церковним колам. Так, популяризації візиту в Україну з нагоди Дня хрещення Русі у 2010 р. Московського патріарха Кирила було надано виняткове право в українських ЗМІ. Перший Національний провів трансляцію наживо п'ятьох очолюваних патріархом Кирилом богослужінь, водночас ігноруючи заходи інших церковних ієрархів. Ще більшим виявом лобювання інтересів РПЦ тогочасним Президентом України стало нагородження Віктором Януковичем з нагоди Дня незалежності України (!) одного з апологетів ідеї «русского мира» митрополита Одеського та Ізмаїльського Агафангела орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня [7, с. 81].

Позаяк православна складова релігійних відносин в умовах українських реалій є переважаючою, саме від неї залежить стан

міжконфесійних відносин. Водночас інституційна розколота українського православ'я у 90-х роках XX ст. на три різні гілки (УПЦ КП, УПЦ МП, УАПЦ) до цих пір вносить свої негативні корективи в процес церковної і національної консолідації в Україні.

Однією з форм вияву релігійного протистояння в умовах незалежності стали конфлікти корпоративних інтересів між окремими православними церковними інституціями. Саме через цю обставину зайшов у тупик переговорний процес між трьома гілками Православної Церкви в Україні – УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ, який почався з середини 90-х років XX ст. Відсутність результативних домовленостей у питанні створення єдиної Української Помісної Православної Церкви була пов'язана із різним баченням кожної із сторін засад об'єднавчого процесу (яка із нинішніх Православних Церков стане основою такого об'єднання) та різним, навіть кардинально протилежним, розумінням канонічності. Зокрема, керівництво УПЦ МП вважало, що таке об'єднання можливе саме на їхній базі як найбільш представницької в Україні, за результатами соціологічних досліджень, релігійної структури. Модель цього «об'єднання» полягала у зверненні до УПЦ КП: «покайтеся і приєднайтеся». Причому в основі церковної єдності, згідно з концепцією нинішнього предстоятеля РПЦ патріарха Кирила, мало бути покладено ідею «русского мира», яка на сьогодні є, по суті, агресивною і антиукраїнською [8, с. 34].

Із наданням Православній Церкві України Вселенським Патріархатом Томосу про автокефалію на початку 2019 року розпочався об'єднавчий процес, який, проте, характеризувався своєю неоднозначністю. З одного боку, – активні переходи релігійних громад до новоствореної Церкви, а з іншого – гостре протистояння з РПЦ, яка не збиралася втрачати свою сферу впливу на Україну, а тому не визнала факт Томосу про автокефалію, як і її українська філія УПЦ МП. «Цей рік томосного марафону, – зазначив у цьому контексті оглядач Д. Горевої, – багатьом відкрив очі, він продемонстрував, що дуже часто церковними діями рухали політичні мотиви, які вони вміло маскували під високопарні, релігійні роздуми про «канонічність» чи «традиційність». За цей період ми побачили масу яскравих прикладів подвійних стандартів від РПЦ, а іноді і відвертої брехні» [4]. Отже, утворення Православної Церкви України, хоча й інтегрувало інтереси двох православних конфесій, водночас не ліквідувало міжконфесійних суперечностей з УПЦ у складі Московського патріархату, які посилювалися з переходом релігійних громад до новоствореної Церкви.

Сьогодні реалії українського церковного життя спонукають активний пошук шляхів протидії міжконфесійному протистоянню. Ключовим аспектом цього процесу в організаційному та ідейно-світоглядному плані має бути налагодження нового формату суспільно-релігійного спілкування у координатах «Церква – Церква», «Церква – держава»,

«Церква – суспільство». У практичному сенсі ефективними засобами його реалізації можуть стати:

1. Міжконфесійний діалог, який є визнаним засобом і умовою улаштування поліконфесійного середовища на толерантних засадах. Передусім йдеться про участь українських Церков у спільних заходах, що б дало можливість уникнути не лише міжконфесійного протистояння, а й релігійного індиферентизму, який є поширеним явищем для українських реалій. Такі заходи (конференції, фестивалі, форуми) можуть ініціювати і реально проводять відповідні церковні та світські установи – Українська Асоціація релігієзнавців (УАР), Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України, Центр релігійної інформації і свободи (ЦеРІС), Державний комітет України у справах національностей та релігій. Знаковим явищем у цьому плані став перший форум толерантності, що відбувся нещодавно (11.11.2020) у Києві [15].

У контексті потенційного церковного об'єднання важливі спільні дії – українських – Православної і Греко-Католицької – Церков, спрямовані на забезпечення духовних потреб і консолідацію вірних. Таким промовистим прикладом може служити єдина позиція зверхників обох конфесій, виявлена ними у 2010 р., коли у зв'язку із святкуванням 1000-літнього ювілею Києво-Софійського собору з ініціативи УПЦ МП постало питання про передачу їм храму для проведення богослужінь. У відповідь на ці дії предстоятель УПЦ КП Філарет Денисенко спільно з главою УГКЦ Любомиром Гузаром виступили з протестом проти таких намірів передачі Софійського собору у розпорядження УПЦ МП. Патріарх Філарет запропонував альтернативне рішення – надати право на проведення богослужінь на території Національного музею-заповідника «Софія Київська» по черзі представникам різних православних конфесій. Таке рішення могло б консолідувати український соціум, проте в умовах президентського правління Віктора Януковича позитивної відповіді на цю пропозицію не могло бути, водночас і посягання УПЦ МП на знакову пам'ятку української культури і духовності не досягли своєї мети.

Для налагодження інтенсивного міжконфесійного діалогу особливо цінним є досвід Майдану та Революції Гідності 2013–2014 рр. Саме в ці найважчі і переломні для народу України історичні моменти виявилася взаємодія поліконфесійної за характером релігійної спільноти, яка засвідчила її здатність виробляти спільні практики у справі розбудови майбутнього України на засадах вищих духовних цінностей.

2. Розбудова Православної Церкви України як вагомий чинник подолання впливу російського неоімперського чинника на українське суспільство і сучасних конфліктизаційних процесів у середовищі українського православ'я. Проте, на новоутворену незалежну Українську Православну Церкву очікує низка непростих викликів – забезпечення внутрішньої єдності, яка б дозволила подолати розділення між

українськими православними київської і московської орієнтації, утвердження цінностей відкритого європейського християнства.

Важливі заходи з метою зміцнення церковної єдності намітив Архієрейський собор Православної Церкви України, скликаний 14 грудня 2019 р. з нагоди річниці Об'єднаної собору (15 грудня 2018 р.). Заслухавши доповідь Предстоятеля, Митрополита Київського і всієї України Епіфанія, Архієрейський Собор засвідчив повну підтримку його діяльності. Ключовими стали рішення Собору, спрямовані на внутрішню консолідацію Церкви: «Помісна УПЦ зберігає внутрішню єдність та закликає єпископат, духовенство і вірних усі питання, які виникають, обговорювати та вирішувати в душі заповіданої Господом нашим Ісусом Христом братньої любові, уникаючи розпалення ворожнечі, протистоянь та розділення». Безпосереднім практичним кроком у цьому напрямку стала постанова: «Закликати Почесного Патріарха Філарета та його оточення до примирення і припинення самоізоляції, ствердивши гарантії положення Почесного Патріарха Філарета і забезпечення умов його життя та діяльності» [11].

3. Протидія російській ідеологічній агресії. Альтернативний шлях поширенню «русского мира», на думку предстоятеля УГКЦ Святослава Шевчука, – «будувати свій український світ, тобто розбудовувати суспільство, де панують українські цінності, українські візії, конструктивно змінювати пострадянські стереотипи і форми взаємодії між людьми і суспільними структурами» [16].

4. Важливу роль у подоланні релігійних загроз мають виконати **засоби масової інформації**. Характеризуючи їх як своєрідних камертонів суспільних настроїв, Л. Филипович у цьому контексті зазначає, що «ЗМІ покликані вчасно, об'єктивно, відповідально інформувати українське суспільство, не створюючи інформаційних фейків, не маніпулюючи інформацією <...>, не займатися підміною понять, не програмувати людей, а поважати їх свободу і право на правдиву інформацію. ЗМІ мають працювати не на відцентрові, а доцентрові процеси в українському суспільстві, на солідарність і консолідацію, оскільки є безліч викликів, кількість яких з кожним роком тільки зростатиме» [16].

Висновки. Отже, сучасний стан міжцерковних відносин в Україні віддзеркалює суспільні і політичні трансформації під впливом зовнішніх і внутрішніх викликів, які поглиблюють конфліктизаційні процеси і загострюють міжконфесійне протистояння в сучасній Україні.

Із активною інституалізацією церковного життя у часи постання української незалежності у 90-ті роки ХХ ст. міжконфесійні відносини набули гостроти, що пов'язане як з розколом українського православ'я, так і актуалізацією задоволеного конфлікту між православ'ям і відродженою Українською Греко-Католицькою Церквою. Водночас УГКЦ, яка зберегла підпільну структуру за умов тоталітарної системи і надзвичайно швидко стала дієвим чинником процесу

відродження нації, на відміну від УПЦ Московського патріархату, за період незалежності довела свою відкритість до міжконфесійних контактів.

Причинами протистояння у середовищі православ'я стали конфлікти корпоративних інтересів між окремими православними церковними інституціями, різне баченням кожної із них засад об'єднаного процесу та кардинально протилежне розумінням канонічності. Утворення Православної Церкви України, хоча й інтегрувало інтереси двох православних конфесій (УПЦ КП і УАПЦ), водночас не ліквідувало міжконфесійних суперечностей з УПЦ у складі Московського патріархату, які посилювалися з переходом релігійних громад до новоствореної Церкви.

Реалії українського церковного життя спонукають активний пошук шляхів протидії міжконфесійному протистоянню, ключовим аспектом яких має бути налагодження нового формату суспільно-релігійного спілкування у координатах «Церква – Церква», «Церква – держава», «Церква – суспільство». У практичному сенсі ефективними засобами його реалізації можуть стати: міжконфесійний діалог, розбудова Православної Церкви України, протидія російській ідеологічній агресії, посилення ролі ЗМІ у подоланні релігійних загроз. За умов поєднання та реального спрацювання визначених шляхів протидії міжконфесійним конфліктам у сфері суспільно-релігійних відносин зможе постати стабільність, взаєморозуміння і співпраця на рівні контактів між Церквою, державою та суспільством.

1. Арістова А. Релігійні конфлікти: природа, вияви, шляхи врегулювання. К., 2007.

2. Бабій М. Діалог у контексті міжконфесійних відносин: сутність і проблеми. *Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні*. К.: «Гнозис», 2001. С. 43-49.

3. Войналович В. А. Динаміка конфесійних процесів у сучасній Україні: інституційні та ідентифікаційні аспекти. *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій*. К., 2017. С. 169–228.

4. Горевой Д. Томосний марафон довжиною у рік (2019). URL: https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/authors_columns/dhorievoy_colun/

5. Держава і церква в Україні – 2019: підсумки року і перспективи розвитку відносин (інформаційні матеріали). К., 2019. 70 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Religiya.pdf

6. Здіорук С. Природа міжцерковних конфліктів у православ'ї України. *Релігійна свобода*. 2005. № 9. С. 106–112.

7. Кагамлик С.Р. Divide at impera. Російський централізм як конфліктизаційний чинник для українського православ'я в ретроспективі та сучасних реаліях. *Українознавчий альманах*. 2019. Випуск 25. С. 77–83.

8. Кагамлик С.Р. Ідея Української Помісної Православної Церкви: теорія і практика. *Вісник*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: *Українознавство*. 2018. Випуск 20. С. 33–36.

9. Климов В. Міжконфесійний діалог як складова культурно-цивілізаційних відносин. *Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України*. К.: УАР, 2009.

10. Колодний А. Міжконфесійні та міжцерковні протистояння в незалежній Україні. *Релігійна свобода*. 2005. № 9. С. 81–99.

11. Постанови Архієрейського Собору від 14 грудня 2019 р. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/postanovy-arhiyerejskogo-soboru-vid-14-grudnya-2019-r/>

12. Релігійна безпека / небезпека України. Збірник наукових праць і матеріалів / за ред. проф. Анатолія Колодного. К.: УАР, 2019. 316 с.

13. Релігійна свобода. Міжконфесійні відносини у їх сутності і виявах в Україні» / за ред. А. Колодного, В. Климова. К.: Світ знань, 2010. 208 с.

14. Релігія – світ – Україна / За ред. В. Колодного і Л. Филипович. Ч.2. Міжконфесійні відносини поліконфесійної України. К., 2011. 371 с.

15. У Києві відбувся перший форум толерантності (11.11.2020). URL: https://risu.ua/u-kiyevi-vidbuvsya-pershij-forum-tolerantnosti_n113520.

16. Філіпович Л. Релігійна безпека в Україні та шляхи її подолання (11.04.2019) https://risu.ua/religiyna-bezpeka-v-ukrajini-zagrozi-i-shlyahi-jih-podolannya_n97436.

17. Шевченко В. Актуалізація української релігійної духовності і міжконфесійні реалії сьогодення. *Релігійна свобода*. Науковий щорічник. 2007. №12. С. 42–5.

References

1. Aristova A. (2007). *Relihiini konflikty: pryroda, vyjavy, shliakhy vrehulivannia* [Religious conflicts: nature, manifestations, ways of settlement]. Kyiv. (in Ukrainian).

2. Babii M. (2001). *Dialoh u konteksti mizhkonfesiinykh vidnosyn: sutnist i problemy* [Dialogue in the context of interfaith relations: essence and problems] *Ekumenizm i problemy mizhkonfesiinykh vidnosyn v Ukraini*. Kyiv: "Gnosis". Pp. 43-49. (in Ukrainian).

3. Voinalovych V. (2017). *Dynamika konfesiinykh protsesiv u suchasni Ukraini: instytutsiini ta identyfikatsiini aspekty* [Dynamics of confessional processes in modern Ukraine: institutional and identification aspects] *Etnopolitychnyy kontekst sotsiokul'turnykh transformatsiy*. Kyiv., 2017. Pp. 169–228. (in Ukrainian).

4. Horievoi D. (2019). *Tomosnyi marafon dovzhynoiu u rik* [Tomosny marathon is a year long]. URL: https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/authors_columns/dhorievoy_colun/ (in Ukrainian).

5. *Derzhava i tserkva v Ukraini – 2019: pidsumky roku i perspektyvy rozvytku vidnosyn (informatsiini materialy)* [State and Church in Ukraine - 2019: results

of the year and prospects for the development of relations (information materials)]. Kyiv. 70 p. (in Ukrainian).

6. Zdioruk S. (2005). *Pryroda mizhtserkovnykh konfliktiv u pravoslavii Ukrainy* [The nature of inter-church conflicts in the Orthodoxy of Ukraine]. *Relihiyna svoboda*. № 9. Pp. 106–112. (in Ukrainian).

7. Kahamlyk S.R. (2019). *Divide at impera. Rosiyskyi tseentralizm yak konfliktyzatsiyni chynnyk dlia ukrainskoho pravoslavia v retrospektyvi ta suchasnykh realiiakh* [Divide at impera. Russian centralism as a factor of conflict for Ukrainian Orthodoxy in retrospect and modern realities]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. Issue 25. Pp. 77–83. (in Ukrainian).

8. Kahamlyk S.R. (2018). *Ideia Ukrainскоi Pomisnoi Pravoslavnoi Tserkvy: teoriia i praktyka* [The idea of the Ukrainian Local Orthodox Church: theory and practice]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ukrainoznavstvo*. Issue 20. Pp. 33–36. (in Ukrainian).

9. Klymov V. (2009). *Mizhkonfesiyni dialoh yak skladova kulturno-tsyvilizatsiynikh vidnosyn* [Interfaith dialogue as a component of cultural and civilizational relations]. *Religion in the context of socio-cultural transformations of Ukraine*. Kyiv: YAP. (in Ukrainian).

10. Kolodnyi A. (2005). *Mizhkonfesiini ta mizhtserkovni protystoiannia v nezalezhnii Ukraini* [Interfaith and inter-church confrontations in independent Ukraine. Religious freedom] *Relihiyna svoboda*. № 9. Pp. 81–99. (in Ukrainian).

11. *Postanovy Arkhieieiskoho Soboru vid 14 hrudnia 2019 r.* [Decisions of the Bishops' Council of 14 December 2019]. URL: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/postanovy-arhyerejskogo-soboru-vid-14-grudnya-2019-r/> (in Ukrainian).

12. Kolodnyi A., (ed.). (2019). *Relihiina bezpeka / nebezpeka Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats i materialiv* [Religious security / danger of Ukraine. Collection of scientific works and materials]. Kyiv: UAR. 316 p. (in Ukrainian).

13. Kolodnyi A., Klymov V., (ed.). (2010). *Relihiina svoboda. Mizhkonfesiini vidnosyny u yikh sutnosti i vyjavakh v Ukraini* [Religious freedom. Interfaith relations in their essence and manifestations in Ukraine]. Kyiv: Swit znan. 208 p. (in Ukrainian).

14. Kolodnyi A., Filipovich L., (ed.). (2011). *Relihiia – svit – Ukraina. Ch. 2. Mizhkonfesiini vidnosyny polikonfesiinoyi Ukrainy* [Religion - the world – Ukraine. Part 2. Interfaith relations of polyfaith Ukraine]. Kyiv. 371 p. (in Ukrainian).

15. *U Kyevi vidbuvsia pershyi forum tolerantnosti* (2020) [The first forum of tolerance took place in Kyiv]. URL: https://risu.ua/u-kyevi-vidbuvsya-pershij-forum-tolerantnosti_n113520. (in Ukrainian).

16. Fylypovych L. (2019). *Relihiina bezpeka v Ukraini ta shliakhy yii podolannia* [Religious security in Ukraine and ways to overcome it]. URL: https://risu.ua/religiyna-bezpeka-v-ukrajini-zagrozi-i-shlyahi-jih-podolannya_n97436 (in Ukrainian).

17. Shevchenko V. (2007). *Aktualizatsiia ukrainskoi relihiinoi dukhovnosti i mizhkonfesiini realii sohodennia* [Actualization of Ukrainian religious spirituality and interfaith realities of today]. *Relihiina svoboda. Naukovyi shchorichnyk*. №12. Pp. 42–45. (in Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2020.27.15>
УДК (329.17=161.2):327.54

Катерина Кобченко

кандидат історичних наук, науковий співробітник
Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0003-2767-7620

Email: katrusiak@ukr.net

«БОРОТЬБА ТРИВАЄ Й СЬОГОДНІ, ОТРИМАВШИ ГАСЛО: 'КИЇВ ПРОТИ МОСКВИ!': КОНЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ ПЕРІОДУ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті представлено огляд ідей українського націоналізму в період після Другої світової війни на прикладі однієї з націоналістичних організацій – революційної ОУН або її «бандерівського крила». Це зроблено на основі аналізу трьох програмних документів, оприлюднених упродовж періоду від 1948 по 1968 р. із щоразу десятирічним інтервалом (два з яких – авторства С. Бандери), які відображають напрямки ідей її лідерів та віхи організаційного розвитку цієї політсили.

Український інтегральний націоналізм сформувався та організаційно оформився в міжвоєнний період у контексті свого часу, позначеного утвердженням ідей авторитаризму та вождизму. У роки Другої світової війни ОУН-УПА стала основною силою національного спротиву окупаційним режимам.